

Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivâyetindeki Yeri

“The Role of Non-Arab Companions in the Transmission of Hadîth”

Mehmet EFENDİOĞLU*

Abstract: Prophet Muhammad was an Arab of descent and was born, grown and lived in an Arab community. Therefore, it is expected that the audiences of his message were Arabs. As a matter of fact, his believers were all Arabs. But were there any non-Arabs among these believers? If so, which nationalities were they and what was their number? What was their role in the Prophet’s life and his message? In particular, what was their contribution to the transmission of the message of Islam? Was there any hadîth transmitter among them? If so, who were they and how many hadîths they narrated from the Prophet? Dealing with such questions, the article focuses on the non-Arab who had the honor of being his Companions, and their contribution to the science of Hadîth.

Citation: Mehmet EFENDİOĞLU, “Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivâyetindeki Yeri” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/1, 2018, pp. 7-32.

Keywords: Hadîth, Companions, Narration of hadîth, Non-Arab Companion

I. GİRİŞ

‘Sahâbî’ kelimesi (çoğulu: sahâbe, ashâb),¹ sözlükte ‘dost’ ve ‘arkadaş’ manasına gelir.² Terim olarak ise “Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde yaşayan, peygamber olarak kendisiyle karşılaşan, ona iman eden ve imanını koruyarak ölen kimse” anlamında kullanılmaktadır.³ Cumhurun görüşü olarak benimsenen bu tarifi, biraz açarak şöyle ifade etmek mümkündür: “Sahâbî, Hz. Peygamber’e ilk

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniv., İlahiyat Fakültesi, İSTANBUL, efendioglu1@hotmail.com

¹ Bu makale, tarafımdan hazırlanan *Arap Olmayan Sahâbîler* adlı yüksek lisans tezi esas alınarak geliştirilmiştir (Tez için bkz. Mehmet Efendioglu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2011).

² İbn Manzûr, Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem (v. 711/1311), *Lisânü’l-‘Arab*, I-XV, Beyrut ts. (Dâru Sâder), I, 519.

³ İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-‘Askalânî (v. 852/1448), *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe* (İbn Abdilber’in *el-İstî‘âb*’i ile birlikte), I-IV, Kahire 1358/1939, I, 10.

vahyin geldiği 6 Ağustos 610 tarihi⁴ ile vefat ettiği hicrî 13 Rebîulevvel 11 (8 ziran 632)⁵ tarihleri arasında geçen yaklaşık 23 senelik peygamberlik süresi içerisinde hayatta bulunmuş, Allah Resûlü ile karşılaşmış, ona iman etmiş ve Müslüman olarak vefat etmiş olan kimseye verilen isimdir.”⁶

Toplam sayısı 100.000’den fazla olan⁷ sahâbenin yaklaşık 10.000 kadarının ismi kaynaklara intikal etmiş, hayatları hakkında uzun veya kısa biyografik bilgi ulaştırılmıştır.⁸ Bu makalede, sözü edilen 10.000 kadar sahâbiden Arap olmayanlar konu edilecek ve bunların hadis ilmindeki yeri üzerinde durulacaktır. *Arap Olmayan Sahâbîler* konusu daha önce tarafımdan yüksek lisans çalışması olarak hazırlandığı ve orada konu bütün teferruatıyla incelendiği için burada fazla detaya girilmeyecek, Arap olmayan sahâbîlerin daha çok râvî olarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

Makale bir giriş, iki kısım ve değerlendirmeden oluşmaktadır. Giriş kısmında sahâbenin tanımı ve makalenin metodundan kısaca bahsedildikten sonra, birinci kısımda Arap olmayan sahâbîlerin milliyetleri, isimleri ve sayıları üzerinde durulmuş, her millete mensup sahâbîler liste olarak sunulmuştur. İkinci kısımda, listesi sunulan Arap olmayan sahâbîlerden râvî olanlar tespit edilmiş ve her birinin rivâyet sayısı, rivâyetlerinin yer aldığı kaynaklar, hadis aldıkları kişiler, kendilerinden rivâyette bulunanlar gibi yönleri üzerinde durulmuş, merfû rivâyeti bulunanlardan bir kısmına birer rivâyeti örnek olarak zikredilmiştir. Değerlendirme kısmında ise elde edilen sonuçlara işaret edilmiştir. Makalenin hedefi, râvî olarak bilinen sahâbîler arasında Arap olmayanların yerini ve bunların yaklaşık olarak rivâyet sayılarını tespit etmektir.

II. ARAP OLMAYAN SAHÂBÎLERİN MİLLİYETLERİ, İSİMLERİ VE SAYILARI

A. Arap Olmayan Sahâbîlerin Milliyetleri

Soy itibarıyla Arap asıllı olup Arap Yarımadasında yaşayan ve muhatapları Araplar olan Hz. Peygamber’in doğal olarak ashâbı da Arap asıllılardan oluşuyordu. Buna binaen Kur’ân-ı Kerîm Arap dilinde inmiş ve dinin tebliği bu dilde yapılmıştır. Merak edilen husus, sayıları 100.000 civarında olduğu belirtilen ve 10.000 kadarı ismiyle bilinen sahâbe arasında Arap olmayanların bulunup bulunmadığı ve varsa bunların sayısıdır.

⁴ Muhammed Rıza, *Muhammed Resûlullâh* (s.a.v.), Kahire, 1385/1966, s. 59.

⁵ Mustafa Fayda, “Muhammed”, *DİA*, XXX, 422.

⁶ Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *DİA*, XXXV, 491.

⁷ es-Süyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr (v. 911/1505), *Tedribü’r-râvî fi şerhi Takribî’n-Nevâvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllâtîf), I-II, Beyrut 1409/1989, II, 221.

⁸ Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *DİA*, XXXV, 492-493.

Doğduğu gün Habeşîyye bir dadının eline verilip onun tarafından büyütülen,⁹ vefat ettikten sonra da Habeşli bir sahâbî tarafından kabrine indirilen¹⁰ Resûlüllah'ın hayatında Arap olmayan unsurların önemli bir yeri olduğu kesindir. Ancak bunların hangi milletlerden oldukları ve sayıları hakkında gerek klâsik kaynaklarda ve gerekse modern çalışmalarda toplu bir bilgiye rastlanmamaktadır. Müstakil olarak da bu konuda bir çalışma yapıldığına dair herhangi bir bilgi ile karşılaşmamıştır.

Kölelik müessesesinin yaygın olarak yürürlükte olduğu İslâm öncesi Arap Yarımadasında çok sayıda yabancı köle bulunmakta idi. Bunların miktarı hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir. İslâm'a davetin başlamasından sonra ise dolaşım serbestisi bulunması nedeniyle gruplar halinde Arap Yarımadasına gelen ve Hz. Peygamber'le görüşen Arap olmayan unsurların sayımı yapılmıyordu. Bundan dolayı bunları rakam olarak tespit etmek, hatta tahmin etmek mümkün olmamaktadır.

Bununla birlikte değişik vesilelerle bir arada bulunmuş Arap olmayan unsurlara dair çeşitli rakamlar kaynaklara intikal etmiştir. Henüz Mekke döneminde, Habeşistan'a hicret eden (M. 615) Müslümanların burada yaptıkları davete birçok Habeşli icâbet etmiş, bunlardan 20 kişilik bir grup Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'le görüşmüş ve Kur'an-ı Kerim dinledikten sonra Müslüman olmuşlardır.¹¹ Medîne döneminde, hicretin 2. (624) yılında gerçekleşen Bedir gazvesine Arap olmayan kimselerden altı kişinin katıldığı rivâyet edilir.¹² Hicretten sonra Medîne'ye gruplar halinde Habeş asıllılar gelmiş, bu grupların 32,¹³ 40,¹⁴ 60¹⁵ ve 70¹⁶ kişilik kafilerden oluştuğu nakledilmiştir. Habeş kralı Necâşi Ashame'nin de (v. 9/630) Hz. Peygamber'e 12 râhip gönderdiği rivâyet edilmektedir.¹⁷ Ayrıca Resûlüllah'ın kendisine gönderdiği İslâm'a davet mektubuna, Müslüman olduğunu bildirmek üzere bir mektup ve 60 kişi ile beraber oğlu Erma (Erha?) b.

⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 416.

¹⁰ İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr eş-Şeybânî (v. 287/900), *el-Âhâd ve'l-mesânî* (nşr. Bâsım Faysal Ahmed el-Cevâbire), I-VI, Riyad 1411/1991, I, 345.

¹¹ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (v. 151/768), *es-Sîre* (nşr. Muhammed Hamîdullâh), Konya 1401/1981, s. 199-200.

¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 188.

¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 28.

¹⁴ İbnü'l-Esir, İzzeddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî (v. 630/1232), *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ ve dğr.), I-VII, Kahire 1970, I, 56; el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v. 671/1272), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Kahire 1386/1966, XIII, 296.

¹⁵ İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ ed-Dımaşkî (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim* (nşr. Muhammed İbrahim el-Bennâ ve dğr.), I-VIII, İstanbul 1985, III, 157.

¹⁶ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, III, 157.

¹⁷ et-Taberî, Muhammed b. Cerir (v. 310/922), *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir – Ahmed Muhammed Şâkir), I-XVI, Kahire ts., X, 507-508.

Ashame'yi¹⁸ Medîne'ye göndererek cevap vermiş, ancak binilen gemi Kızıldenez'de battığı için grup telef olmuştur.¹⁹

Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden sonra, Yahudilerden Müslüman olan Abdullah b. Selâm'ın (v. 43/663) teşvikiyle ilk anda altı-yedi kişilik Benî İsrâil asıllı bir grup Yahudi'nin İslâm'a girdiği bilinmektedir.²⁰ Benî Kurayza seferi öncesinde (5/627) Benî İsrâil asıllı Yahudilerden, Mısır Mukavkis'ına gönderilen (7/628) İslâm'a davet mektubu neticesinde Kıptilerden, Yemen'e İslâm davetinin ulaşmasından sonra (10/630) Ebnâ'dan²¹ gruplar halinde birçok kimisenin Müslüman olduğu ve gelip Hz. Peygamber'le görüştüğü bilinmekte ise de bunların sayısı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır.²²

Bütün bunlar, Arap olmayan sahâbilerin sayısını tespitin zorluğunu ortaya koyar. Bu konuda sayisal bir veriye ulaşmak için hadis, siyer, tabakât ve İslâm tarihi kaynaklarını taramanın gerekeceği muhakkaktır. Bu çalışma esnasında yapılmış olan da budur. Özellikle sahâbe tabakâtına dair eserler dikkatli bir şekilde taranmış, neticede 120 kişiden oluşan bir Arap olmayan sahâbiler listesi elde edilmiştir. Elde edilen bu listenin kesin olduğu söylenemez. Zira bu listede sadece sahâbî olup Arap olmadığı kesinlik kazanmış olanlar yer almaktadır. Şüpheli görülenler, tespit edilemeyenler, kaynaklara yansımayanlar ve ismi verilmeden Habeşli,²³ A'cemi²⁴ ve Habeşli câriye²⁵ gibi nisbelerle geçen çok sayıda kişi de göz önünde bulundurulursa sayının çok yükseklere çıkacağı kesindir.

Tespit edilen belli esaslar²⁶ çerçevesinde yaptığımız araştırmalar sonucu Araplar dışında sadece Habeş, Benî İsrâil, Fars, Rum ve Kıpt asıllılardan sahâbî bulunduğu ortaya çıkmış, bunlar dışındaki milletlerden sahâbî olduğu kesinlik kazanan bir kimseye tesadüf edilmemiştir. Gerçi sahâbe asrından sonraki dönemlerde değişik milletlerden bazı kimseler Hz. Peygamber'le görüştüğünü ve sahâbî olduğunu iddia etmiş, hatta ondan hadis rivâyet etme cür'etinde bulunmuş, ancak hadis âlimleri bunların sahâbî değil de sahâbîliği paravan olarak kul-

¹⁸ Hayatı hakkında bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 112.

¹⁹ Muhammed Hamîdullâh, *el-Vesâiku's-siyâsiyye li'l-'ahdin-nebevî ve'l-hilâfeti'r-râside*, Beyrut 1405/1985, s. 104-105; Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 272-273.

²⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII, 120-121.

²¹ Ebnâ hakkında bilgi için bkz. İbnü'l-Esir, İzzüddin Ali b. Muhammed (v. 630/1232), *el-Lübâb fi Tehzîbi'l-ensâb*, I-III, Beyrut ts., I, 26.

²² İsmi kaynaklara intikal edenler için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbiler*, s. 141 vd.

²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 163.

²⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 528.

²⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 438.

²⁶ Arap olmayan sahâbileri tespitte dikkate alınan esasları görmek için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbiler*, s. 80-84.

lanıp bir takım düşüncelerini ve heveslerini tahakkuk ettirmeye çalışan sahtekârlar olduklarını ortaya çıkarmışlardır.²⁷

B. İsimleri ve Sayıları

Arap olmayan milletlerden 45'i Habeşî, 43'ü Benî İsrâil asıllı, 17'si Fârisî, 7'si Rûmî, 8'i de Kıptî olmak üzere sahâbî olma şerefine nail olan 120 kişi tespit edilmiştir. Bunların mensup oldukları milletlere göre dağılımı, isimleri ve sayıları şöyledir:

1. Habeş Asıllı Sahâbiler

Erkekler: 1. Âsım el-Habeşî, 2. Bahîrâ er-Râhib el-Habeşî eş-Şâmî, 3. Bilâl b. Rabâh el-Habeşî, 4. Cu'al el-Habeşî, 5. Düreyd er-Râhib el-Habeşî, 6. Ebrehe el-Habeşî, 7. Ebrehe el-Habeşî eş-Şâmî, 8. Ebrehe b. Sabâh el-Hebeşî, 9. Ebû Lekîl el-Habeşî, 10. Ebû Nîzer el-Habeşî, 11. Enceşe el-Habeşî, 12. Enese el-Habeşî, 13. Esved el-Habeşî, 14. Eşref el-Habeşî eş-Şâmî, 15. Eymen el-Habeşî eş-Şâmî, 16. Hâlid b. Huvvârâ el-Habeşî, 17. Hâlid b. Rabâh el-Habeşî, 18. Hilâl el-Habeşî, 19. İdrîs el-Habeşî eş-Şâmî, 20. Kerkerâ en-Nûbî, 21. Nâbil el-Habeşî, 22. Nâfî' el-Habeşî eş-Şâmî, 23. Şukrân el-Habeşî, 24. Tahîl b. Rabâh el-Habeşî, 25. Temmâm el-Habeşî eş-Şâmî, 26. Temîm el-Habeşî eş-Şâmî, 27. Vahşî b. Harb el-Habeşî, 28. Yahmûm el-Habeşî, 29. Yesâr el-Esved el-Habeşî, 30. Yesâr el-Habeşî, 31. Yesâr er-Râ'î el-Habeşî, 32. Zeyd b. Bevlâ en-Nûbî, 33. Zû Decen el-Habeşî, 34. Zû Menâhib el-Habeşî, 35. Zû Mihber el-Habeşî, 36. Zû Mihdem el-Habeşî.

Hanımlar: 37. Berake el-Habeşîyye, 38. Ebrehe el-Habeşîyye, 39. Fidda en-Nûbiyye, 40. Gufeyra bint Rabâh el-Habeşîyye, 41. Hamâme el-Habeşîyye, 42. Harkâ' el-Habeşîyye, 43. Neb'a el-Habeşîyye, 44. Sü'ayra el-Habeşîyye, 45. Ümmü Eymen el-Habeşîyye.²⁸

2. Benî İsrâil Asıllı Sahâbiler

Erkekler: 1. Abdullâh b. Selâm b. Hâris el-İsrâîlî, 2. Abdurrahmân b. Simâk el-Yahudî, 3. Abdurrahmân b. Zebîr el-Kurazî, 4. Abdülkuddûs el-İsrâîlî, 5. Ali b. Rifâ'a el-Kurazî, 6. Amr b. Su'dâ el-Kurazî, 7. Ammâr b. Sa'd el-Kurazî, 8. Atıyye el-Kurazî, 9. Bustâne el-İsrâîlî, 10. Ebû Lübâbe el-Kurazî, 11. Ebû Sa'd b. Vehb en-Nadîrî, 12. Esed b. Kâ'b el-Kurazî, 13. Esed b. Sa'ye el-Kurazî, 14. Esed b. Ubeyd el-Kurazî, 15. Hîrencere el-İsrâîlî, 16. Kâ'b b. Süleym el-Kurazî, 17.

²⁷ Değişik asırlarda Araplar yanında Hintlilerden, İranlılardan, Rumlardan, Berberîlerden ve Türklerden bazı kimseler sahâbî olduğu iddiasında bulunmuş, ayrıca farklı milletlere mensup bir kısım müellifler kendilerinden sahâbî bulunduğuna dair yazılar kaleme almış, ancak bütün bunlar kaynaklarca teyit edilemeyen bir temenniden ibaret kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Efendiöğlü, *Arap Olmayan Sahâbiler*, s. 89-108.

²⁸ Habeş asıllı sahâbilerin her birinin biyografisi için bkz. Efendiöğlü, *Arap Olmayan Sahâbiler*, s. 141-191.

Kesîr b. Sâib el-Kurazî, 18. Meymûn b. Yâmîn el-İsrâîlî, 19. Muhammed b. Abdullah b. Selâm el-İsrâîlî, 20. Muhayrîk el-İsrâîlî, 21. Râfî' el-Kurazî, 22. Rifâ'a b. Kuraza el-Kurazî, 23. Rifâ'a b. Samuel el-Kurazî, 24. Saîd b. Âmir el-Yahudî, 25. Sa'lebe b. Kays el-İsrâîlî, 26. Sa'lebe b. Sa'ye el-Kurazî, 27. Sa'lebe b. Selâm el-İsrâîlî, 28. Selâm el-İsrâîlî, 29. Seleme b. Selâm el-İsrâîlî, 30. Simâk el-Hayberî, 31. Temmâm b. Yehûdâ, 32. Üseyd b. Kâ'b el-Kurazî, 33. Yâmîn b. Umeyr b. Kâ'b en-Nadîrî, 34. Yâmîn b. Yâmîn el-İsrâîlî, 35. Yusuî b. Abdullah b. Selâm el-İsrâîlî, 36. Zekvân b. Yâmîn en-Nadîrî, 37. Zeyd b. Lûsayb el-Kaynukâ'î, 38. Zeyd b. Sa'ne el-İsrâîlî.

Hanımlar: 39. Hâlide bint Hâris el-İsrâîliyye, 40. Reyhâne bint Şem'ûn el-Kurazîyye, 41. Safiye bint Huyey el-İsrâîliyye, 42. Temîme bint Vehb el-Kurazîyye, 43. Zeyneb bint Hâris el-İsrâîliyye.²⁹

3. Fars Asıllı Sahâbîler

Erkekler: 1. Ebû Kebşe el-Fârisî, 2. Ebû Mansûr el-Fârisî, 3. Ebû Şâh el-Yemânî el-Fârisî, 4. Ebû Ukbe el-Fârisî, 5. Ezdâd b. Fesâe el-Fârisî, 6. Feyrûz ed-Deylemî, 7. Hürmüz b. Mâhân el-Fârisî, 8. Kays b. Vehrez el-Fârisî, 9. Maksem el-Fârisî, 10. Muhammed (Manâhiye) el-Fârisî, 11. Muhammed b. Yefîdîdûye el-Herevî, 12. Sa'd b. Havle el-Fârisî, 13. Sâlim b. Ma'kûl el-Fârisî, 14. Sefîne el-Fârisî, 15. Selmân el-Fârisî, 16. Yezîd b. Mehârhusrev el-Fârisî.

Hanımlar: 17. Emetü'l-Fârisiyye.³⁰

4. Rum Asıllı Sahâbîler

Erkekler: 1. Addâs en-Nînovî, 2. Bâkûm er-Rûmî, 3. Bâkûm er-Rûmî en-Neccâr, 4. Bel'âm er-Rûmî, 5. Cebr er-Rûmî, 6. Ezrak b. Ukbe er-Rûmî.

Hanımlar: 7. Zinnîre er-Rûmiyye.³¹

5. Kıpt Asıllı Sahâbîler

Erkekler: 1. Cebr b. Abdullâh el-Kıbtî, 2. Ebû Râfî' el-Kıbtî, 3. Me'bûr el-Kıbtî, 4. Sâlih el-Kıbtî, 5. Ya'kub el-Kıbtî, 6. Ya'kûb el-Kıbtî el-Fihri.

Hanımlar: 7. Mâriye bint Şem'ûn el-Kıbtîyye, 8. Sîrîn el-Kıbtîyye.³²

²⁹ Benî İsrâil asıllı sahâbîlerin her birinin biyografisi için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, s. 193-242.

³⁰ Fars asıllı sahâbîlerin her birinin biyografisi için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, s. 243-268.

³¹ Rum asıllı sahâbîlerin her birinin biyografisi için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, s. 269-278.

³² Kıpt asıllı sahâbîlerin her birinin biyografisi için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, s. 279-292.

III. ARAP OLMAYAN SAHÂBİLERİN HADİS RİVÂYETİNDEKİ YERİ

Yaptığımız araştırmalar neticesinde tespit ettiğimiz 120 Arap olmayan sahâbîden 29'unun kaynaklara intikal eden rivâyeti bulunduğu ortaya çıkmıştır. Rivâyet sayılarına, râvîlerine ve rivâyetlerinin geçtiği kaynaklara işaret etmek suretiyle bu sahâbîleri şöylece tasnif etmek ve sıralamak mümkündür:

A. Habeş Asıllı Sahâbîler ve Rivâyetleri

1. Bahîra er-Râhib el-Habeşî eş-Şâmî (v. ?)³³

Tabakât kitaplarında eş-Şâmî nisbesiyle zikri geçen sekiz râhipten biridir. Şamlı anlamındaki nisbesi ve râhipliği birlikte göz önüne alınarak değerlendirildiğinde onun, genç yaşta eğitim almak amacıyla Habeşistan'dan Şam'a gittiği ve râhip olarak yetiştikten sonra ülkesine döndüğü söylenebilir.

İbnü'l-Esir el-Cezerî (v. 630/1232), bu Bahîra er-Râhib ile Hz. Peygamber'in gençliğinde Şam'da karşılaştığı Bahîra'nın (v. ?) aynı kimse olduğunu söyler.³⁴ Ancak bunlar farklı iki kimsedir.³⁵ Hz. Peygamber'in Şam'da görüştüğü Bahîra peygamber oluşundan önce vefat etmiş, bu Bahîra er-Râhib ise peygamberlikten sonra kendisiyle görüşmüş ve ondan rivâyette bulunmuştur. İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1448) nakline göre İbn Adî el-Curcânî (v. 365/975), Bahîra er-Râhib el-Habeşî'den "Kişi bir bardak şarap içince..."³⁶ ifadesiyle başlayan bir hadis tahrîc etmiş, ancak bu hadisin sened itibariye zayıf ve münker olduğu belirtilmiştir.³⁷

2. Bilâl b. Rabâh el-Habeşî (v. 20/640)³⁸

Sahâbe neslinin meşhurlarından olan ve Hz. Peygamber'in müezzini olarak bilinen Habeş asıllı³⁹ Bilâl b. Rabâh, fetva veren bir sahâbî olması yanında⁴⁰ hadis

³³ Hayatı hakkında bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 199-200; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIII, 296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 143.

³⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 56.

³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 28.

³⁶ Ali el-Müttekî, Alâüddin Ali el-Müttekî el-Hindî (v. 975/1567), *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-ekvâl ve'l-efâl* (nşr. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sekkâ'), I-XVIII, Beyrut 1405/1985, V, 356.

³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 143.

³⁸ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd (v. 230/884), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1405/1985, III, 232-239; VII, 385-386; İbn Abdilber, Ebû Omer Yûsuf b. Abdullâh el-Kurtubî (v. 463/1071), *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb* (İbn Hacer'in *el-İsâbe*'si ile birlikte), I-IV, Kahire 1358/1939, I, 145-150; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 243-245; ez-Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1347), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şu'ayb el-Arnâvut ve dğr.), I-XXIII, Beyrut 1410/1990, I, 347-360; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 169; İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1448), *Tehzibü't-Tehzib*, I-XIV, Beyrut 1404/1984, I, 441.

³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 169.

⁴⁰ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (v. 456/1064), *Ashâbü'l-fütyâ mine's-sahâbe* (nşr.

râvîsi olarak da meşhur olmuştur. Kaynaklarda toplam 44 hadisi bulunmaktadır.⁴¹ *Kütüb-ü Sitte* müelliflerinin hepsi eserlerinde hadislerine yer vermişlerdir.⁴² Müsned sahiplerinden et-Tayâlisî (v. 204/819) onun üç,⁴³ el-Humeydî (v. 219/834) iki,⁴⁴ Halife b. Hayyât (v. 240/854) bir,⁴⁵ Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) 40⁴⁶ hadisini tahrîc etmiştir. el-Buhârî (v. 256/870) ve Müslim (v. 261/874) Bilâl'in dört hadisini ittifakla nakletmişler, ayrıca el-Buhârî müsned olmayan iki, Müslim ise müsned bir hadisini müstakil olarak rivâyet etmiştir.⁴⁷ Hadislerini doğrudan Hz. Peygamber'den alan Bilâl'in başlıca râvîleri Hz. Ebû Bekir (v. 13/632), Hz. Ömer (v. 23/643), Kâ'b b. Ucre (v. 52/672), Üsâme b. Zeyd (v. 54/673), Abdullâh b. Ömer (v. 74/693) gibi sahâbîlerle Ebû İdrîs el-Hûlânî (v. 80/699), Sa'îd b. Müseyyeb (v. 93/711) ve Ebû Osmân en-Nehdî (v. 100/718) gibi tâbiilerdir.⁴⁸

3. Nâbil el-Habeşî (v. ?)⁴⁹

Medîne döneminde yaşamış Habeş asıllı bir sahâbîdir. Sahâbî olduğu kendisinden nakledilen bir rivâyetten anlaşılmaktadır. Oğlu Eymen b. Nâbil el-Habeşî (v. ?) tarikiyle kaynaklara intikal eden bu rivâyete göre, kendisinin ve Resûlullah'ın da aralarında bulunduğu bir meclise bir gün bir a'râbî gelmiş ve Resûl-i Ekrem'e iki deve hediye etmişti. Efendimiz bunların karşılığını vermek isteyince a'râbî bedeli almak istememiş, bunun üzerine Hz. Peygamber Kureyşli, Ensâr ve Sakîfli dışında kimseden karşılıksız bir şey almamayı prensip edindiğini söylemiştir.⁵⁰

İhsan Abbâs ve dğr.), Mısır ts. (İbn Hazm'ın *Cevâmi'u's-sîre*'si ile birlikte), s. 322.

⁴¹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (v. 456/1064), *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât vemâ liküllî vâhidin mine'l-'aded* (nşr. İhsan Abbâs ve dğr.), Mısır ts. (İbn Hazm'ın *Cevâmi'u's-sîre*'si ile birlikte), s. 280; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali (v. 597/1201), *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser fi 'uyûni't-târîhi ve's-siyer*, Kahire ts., s. 366.

⁴² İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 441.

⁴³ et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd (v. 203/818), *el-Müsned*, Beyrut ts., s. 152.

⁴⁴ el-Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr (v. 219/834), *el-Müsned* (nşr. Habibürrahmân el-A'zamî), I-II, Beyrut 1409/1988, I, 82.

⁴⁵ Halife b. Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybânî (v. 240/854), *el-Müsned* (cem' ve thk. Ekrem Zıya el-Omerî), Medîne 1405/1985, s. 26.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Beyrut 1389/1969, VI, 12.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 389.

⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 441.

⁴⁹ Hayatı hakkında bkz. İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 548; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 293-294; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 511.

⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 511. Aynı hadisenin İbn Abbâs (v. 68/687) tarafından nakledilen bir rivâyeti için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 295.

4. Şukrân el-Habeşî (v. ?)⁵¹

Asıl ismi Sâlih b. Adî olan⁵² Şukrân Habeş asıllıdır.⁵³ Kendisi ile meşhur olduğu Şukrân ismi, aslında onun ismi değil lâkabıdır.⁵⁴ Hz. Peygamber'in âzâdlılarından olduğu ittifakla rivâyet edilmiştir.⁵⁵

Hayatını Resûlullah'ın çevresinde yaşayarak ve hizmetinde bulunarak geçiren Şukrân, Allah Resûlü vefat edip (11/632) defnedilirken, kabrine inen dört kişiden biri olma şerefine sahiptir.⁵⁶ Resûlullah'ın hayatta iken elbise olarak giydiği kadife bir kumaş parçasını da bu esnada kendi eliyle Efendimizin na'sının altına sermiştir.⁵⁷

Şukrân'dan kaynaklara bir rivâyet intikal etmiş, bu rivâyet de Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) tarafından tahrîc edilmiştir.⁵⁸ Kendisinden Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali (v. 114/732) ve Ubeydullâh b. Ebî Râfi' (v. 144/761) gibi tâbiiler rivâyette bulunmuştur.⁵⁹

5. Vahşî b. Harb el-Habeşî (v. 25/645 civarında)⁶⁰

Habeş asıllı olup künyesi Ebû Deseme'dir.⁶¹ Mekke'de oturan Nevfel oğullarından Cübeyr b. Mut'im (v. 58/677) veya Tu'ayme b. Adî'nin (v. ?) kölesi idi.⁶² Arap Yarımadasına ne zaman ve nasıl geldiği bilinmemektedir.

Mahir bir harbe⁶³ atıcısı olarak şöhet yapan Vahşî, hicretten sonra Müslü-

⁵¹ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 49-50; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 161-162, 193; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 527; III, 5-6; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 150, 168; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 316.

⁵² İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 316.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 49.

⁵⁴ en-Nevevi, Ebû Zekeryâ Yahyâ b. Şeref (v. 676/1277), *Tehzibü'l-esmâ ve'l-lügât*, I-III, Beyrut ts., I, 247.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 49; el-Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (v. 279/892), *Ensâbü'l-eshraf* (nşr. Muhammed Hamîdullâh), I, Kahire ts., I, 478; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali (v. 597/1201), *Sifatü's-safve* (nşr. Mahmûd Fâhûrî ve ark.), I-IV, Beyrut 1399/1979, I, 149.

⁵⁶ İbn Mâce, "Cenâiz", 65.

⁵⁷ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, VI, 345.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 495.

⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 316.

⁶⁰ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 418-419; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 607-610; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 438-440; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 594; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 99-100.

⁶¹ İbn Kuteybe, Abdullâh b. Müslim (v. 276/889), *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire ts., s. 330.

⁶² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 438.

⁶³ Harbe, harpte kullanılan ve mızrak vazifesi gören bir kargıdır. Bkz. İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed (v. 395/1004), *Mücmelü'l-lüga* (nşr. Zühbeyr Abdülmuhsin Sultân), I-IV, Beyrut 1406/1986, I, 227.

manlarla müşrikler arasında yapılan Uhud gazvesine (3/625) müşriklerin sa-
fında katılmış⁶⁴ ve Resûlüllah'ın amcası Hamza b. Abdülmuttalib'i (v. 3/625)
şehîd etmiştir.⁶⁵

Vahşi b. Harb el-Habeşi'den kaynaklara dört rivâyet intikal etmiştir.⁶⁶ Müs-
ned sahiplerinden et-Tayâlisî (v. 204/819) onun bir,⁶⁷ Ahmed b. Hanbel de (v.
241/855) aynı şekilde bir⁶⁸ hadisine eserlerinde yer vermişlerdir. el-Buhârî de (v.
256/870) onun, Hz. Hamza'yı nasıl şehîd ettiğini anlatan uzun bir rivâyetini
tahrîc etmiştir.⁶⁹ Vahşi b. Harb, hadislerini Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'den
(v. 13/632) almıştır.⁷⁰ Kendisinden ise Ubeydullâh b. Adî b. Hıyâr (v. 90/708),
Ca'fer b. 'Amr b. Ümeyye ed-Damrî (v. 95/713) ve oğlu Harb b. Vahşi el-Habeşi
(v. ?) rivâyette bulunmuşlardır.⁷¹

6. Zeyd b. Bevlâ en-Nûbî (v. ?)⁷²

Hz. Peygamber'e hizmet edenler arasında ismi geçen⁷³ Zeyd b. Bevlâ aslen
Nûbyelidir.⁷⁴

Hadis kaynaklarına kendisinden bir hadis intikal etmiştir.⁷⁵ Oğlu Yesâr b.
Zeyd (v. ?) tarikiyle nakledilen bu hadis şöyledir: "(Kendisinden başka ilâh bu-
lunmayan, Hayy ve Kayyûm olan Allah'a tövbe ve istiğfar ederim), diyen kişi
(büyük günah sayılan) harpten bile kaçmış olsa günahı bağışlanır."⁷⁶

7. Zû Mihber el-Habeşi (v. 60/679)⁷⁷

İsmi Zû Mihmer şeklinde de zapt edilmiş olan Zû Mihber, aslen Habeşistanlı
olup Necâşi Ashame'nin (v. 9/630) kardeşinin oğludur.⁷⁸ Hicrî 60 (679) yılında

⁶⁴ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 608.

⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 594.

⁶⁶ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 290.

⁶⁷ Tayâlisî, *Müsned*, s. 186.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 500-501.

⁶⁹ Buhârî, "Megâzî", 23.

⁷⁰ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 99.

⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 594.

⁷² Hayatı hakkında bkz. İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 544; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 278; İbn Ha-
cer, *el-İsâbe*, I, 543.

⁷³ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 149.

⁷⁴ Habeş coğrafyasının kuzey bölgesini oluşturan Nûbye için bkz. Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdil-
lah Yâkût b. Abdillâh (v. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut ts., V, 308.

⁷⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 544.

⁷⁶ Ebû Dâvûd, "Vitr", 26; Tirmizî, "Deavât", 118.

⁷⁷ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 425-426; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 472; İbnü'l-
Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 178; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 476; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, III, 194.

⁷⁸ Halîfe b. Hayyât, Ebû 'Amr eş-Şeybânî (v. 240/854), *et-Tabakât*, (nşr. Ekrem Zıyâ el-'Omerî),
Medîne 1405/1985, s. 307; el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil (v. 256/869), *et-Târihu'l-kebir*, I-
IX, Haydarabad 1377/1958, III, 264.

vefat ettiği nakledilmektedir.

Zû Mihber, Hz. Peygamber'den altı hadis rivâyet etmiştir.⁷⁹ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun dört,⁸⁰ Ebû Dâvûd (v. 275/888) iki,⁸¹ İbn Mâce (v. 275/888) de bir⁸² hadisini tahrîc etmişlerdir. Hadislerinin başlıca râvîleri Cübeyr b. Nüfeyr (v. 80/699), Hâlid b. Ma'dân (v. 104/722), Ebu'l-Hay el-Müezzîn (v. ?), Abbâs b. Abdurrahmân (v. ?) ve 'Amr b. Abdullâh el-Hadramî (v. ?) gibi tâbiilerdir. Ebû Dâvûd'un "Siz Bizans ile güvenilir bir sulh yapacaksınız. Sonra -sulhu bozup- size ihanet ettikleri için onlarla savaşacaksınız"⁸³ ifadesiyle muhtasar olarak rivâyet ettiği, Ahmed b. Hanbel⁸⁴ ve İbn Mâce⁸⁵ tarafından ise uzun bir ilâve ile tahrîc edilen hadis onun rivâyetlerindedir.

8. Ümmü Eymen el-Habeşiyye (v. 24/644?)⁸⁶

Asıl ismi Berake bint Sa'lebe olup⁸⁷ Habeş asıllı sahâbiyye bir hanımdır.⁸⁸ Daha çok künyesi ile meşhur olmuştur. Hz. Peygamber'in âzâdlısı⁸⁹ ve dadısıdır.⁹⁰ Doğumundan itibaren Hz. Peygamber'in bakımı ile ilgilenmiş,⁹¹ bir ara sü-tanneliğini de yapmıştır.⁹²

Hz. Peygamber'in 'annemden sonra annem' diye tanımladığı ve cennetle müjdelediği⁹³ Ümmü Eymen'den kaynaklara beş hadis intikal etmiştir.⁹⁴ Fetva veren sahâbîler arasında da ismi geçmektedir.⁹⁵ Müsned sahiplerinden Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun bir hadisini tahrîc etmiştir.⁹⁶ Hadislerini doğrudan

⁷⁹ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 288.

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 90-91.

⁸¹ Ebû Dâvûd, "Salât", 11; "Cihâd", 156.

⁸² İbn Mâce, "Fiten", 35.

⁸³ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 156.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 91.

⁸⁵ İbn Mâce, "Fiten", 35.

⁸⁶ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 223-226; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 414; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 150; II, 54-55; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 36, 303-304; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 223-227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 415-417; a. mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 486.

⁸⁷ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 144.

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 303.

⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, II, 54.

⁹⁰ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 476.

⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 416.

⁹² Muhammed Rıza, *Muhammed*, s. 23.

⁹³ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 472.

⁹⁴ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 289; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 372.

⁹⁵ İbn Hazm, *Ashâbü'l-fütyâ mine's-sahâbe*, s. 323.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 421.

Hız. Peygamber'den almış,⁹⁷ bunları kendisinden Enes b. Mâlik (v. 95/713), Haneş b. Abdullâh es-San'ânî (v. 100/718) ve Ebû Yezîd el-Medenî (v. ?) gibi sahâbî ve tâbiiler nakletmiştir. Efendimizin kendisine hitaben yaptığı “*Namazı kasıtlı olarak terk etme! Zira namazı kasıtlı olarak terk eden kimse Allah ve Resûlü'nün korumasından uzak kalır*”⁹⁸ anlamındaki namaz içerikli tavsiyesi onun rivâyeti olarak intikal etmiştir.

B. Benî İsrâil Asıllı Sahâbiler ve Rivâyetleri

1. Abdullâh b. Selâm b. Hâris el-İsrâîlî (v. 43/663)⁹⁹

Medîne'de oturan Benî İsrâil asıllı Benî Kaynakâ kabilesindedir.¹⁰⁰ Nesebinin Hz. Yûsuf'a (a.s.) kadar uzadığı rivâyet edilmektedir. Daha önce Husayın olan ismi, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullâh olarak değiştirilmiştir.¹⁰¹

Abdullâh b. Selâm, Medîne'ye hicretin ilk anlarından itibaren Allah Resûlünü yeni peygamber bekleyen biri gözüyle takibe almış, yanına gelip onu çeşitli sorularla denemiş,¹⁰² neticede hak peygamber olduğuna kanaat getirmiş Müslüman olmuştur.¹⁰³ Kendisiyle birlikte aile efradı ve Yahudi cemaatinden bir grubun da İslâm'a girdiği bilinmektedir.

İslâm'dan önceki bilgisine İslâmî ilimlerin de katılmasıyla çok geniş bir birikim elde eden Abdullâh b. Selâm, sahâbe arasında ilmine müracaat edilen bir kişi konumuna gelmiştir.¹⁰⁴ O, fetva veren bir kimse olarak bilindiği gibi¹⁰⁵ hadis

⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 486.

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 421. Aynı hadisi, değişik râviler tarafından nakledilen uzun bir hadisin bir kısmı olarak görmek için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 238; İbn Mâce, “Fiten”, 23.

⁹⁹ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 352-353; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, V, 18-19; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 374-375; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 718-721; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 264-265; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 413-426; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 312-313; a. mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 219-220; es-Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr (v. 911/1505), *Tabakâtü'l-huffâz*, Beyrut 1403/1983, s. 16.

¹⁰⁰ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (v. 456/1064), *Cevâmi'ü's-Sire*, (nşr. İhsan Abbâs ve dğr.), Mısır ts, s. 154.

¹⁰¹ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesâni*, IV, 109.

¹⁰² Buhârî, “Menâkübü'l-ensâr”, 51.

¹⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 265; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 312. Abdullah b. Selâm'ın İslâm'a girişi konusunda kabul edilen görüş bu olmakla birlikte onun, daha Mekke döneminde Müslüman olduğu, hatta Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce İslâm'a girdiği şekilde rivâyetler de bulunmaktadır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 312.

¹⁰⁴ en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb (v. 279/892), *Fezâilü's-sahâbe*, Beyrut 1405/1984, s. 45.

¹⁰⁵ İbn Hazm, *Ashâbü'l-fütyâ mine's-sahâbe*, s. 321.

râvîsi olarak da meşhur olmuştur. Hadis kaynaklarına kendisinden 25 hadis intikal etmiş,¹⁰⁶ bunlardan biri *Buhârî* ve *Müslim*'de ittifakla, biri de sadece *Buhârî*'de olmak üzere ikisi *Sahîhân*'da yer almıştır.¹⁰⁷ Müsned sahiplerinden Halîfe b. Hayyât (v. 240/854) onun üç,¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) on üç¹⁰⁹ rivâyetine eserlerinde yer vermişlerdir. Naklettiği hadisleri Abdullah b. Hanzale (v. 36/656), Ebû Hüreyre (v. 58/678), Enes b. Mâlik (v. 93/711), iki oğlu Yûsuf b. Abdullâh (v. 100/718 civarı) ve Muhammed b. Abdullâh (v. ?) gibi sahâbilerle Atâ b. Yesâr (v. 103/721) ve Kays b. Abbâd (v. ?) gibi tâbiiler rivâyet etmiştir.¹¹⁰ Hz. Peygamber'den duyduğu ilk söz olan şu hadis onun rivâyetlerindedir: “*Ey insanlar! Selâmı yayın, yemek yedin, akrabalarla bağları koparmayın ve herkes uyurken namaz kılın ki selâmetle cennete giresiniz.*”¹¹¹

Abdullâh b. Selâm'a nisbet edilen bazı risâleler ve metinler günümüze kadar ulaşmıştır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

a) *el-Mesâil*: Hz. Peygamber'e sorulan çeşitli sorulara verdiği cevapları ihtiva etmektedir. Birçok yazma nüshası bulunan *el-Mesâil* 1867 yılında Kahire'de basılmıştır.¹¹²

b) *Büyü Risâlesi*: Büyü ve sihirle ilgili çeşitli bilgiler ihtiva eden küçük bir risâledir. Yazma bir nüshası günümüze intikal etmiştir (Paris 2954 vr. 113-116, 590 h.).¹¹³

c) Hz. Peygamber'in kavli ve filî sünnetlerini ihtiva eden ve adı bilinmeyen bir risâle: Bu risâle İspanya'da Escorial kütüphanesinde 1194 numarada kayıtlı bulunmaktadır.¹¹⁴

d) Daniel'e nisbet edilen kitaptan alınmış bazı metinler ihtiva eden isimsiz bir risâle: Bu risâle ise Berlin yazmalarında 6159 numarada kayıtlıdır.¹¹⁵

¹⁰⁶ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 282.

¹⁰⁷ İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 395.

¹⁰⁸ Halîfe b. Hayyât, *Müsned*, s. 44.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 450.

¹¹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 413.

¹¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 451; İbn Mâce, “Et'ime”, 1.

¹¹² Serkis, Yusuf İlyan, *Mu'cemü'l-matbû'âtî'l-'Arabîyye*, I-II, Mısır 1349/1931, I, 853; Fuat Sezgin, *Tarihü't-türâsi'l-'Arabî*, I-II, Riyad 1403-1404/1983-1984, II, 121.

¹¹³ Sezgin, *Tarihü't-türâsi'l-'Arabî*, II, 121.

¹¹⁴ Sezgin, *Tarihü't-türâsi'l-'Arabî*, II, 121.

¹¹⁵ Sezgin, *Tarihü't-türâsi'l-'Arabî*, II, 121. Fuat Sezgin, Ebû'ş-Şeyh el-İsfahânî'nin (v. 369/979) eserlerini tanıtırken onun *Kitâbü'l-'Azame* isimli eserinin Abdullâh b. Selâm'a dayanan tasavvufî bir eser olduğunu bildirmektedir (*Tarihü't-türâs*, I, 404-405). Eserin Köprülü kütüphanesinde bulunan bir nüshası (Köprülü 2/138/2, vr. 4^a-118^a) tarafımızdan baştan sona taranmış, ancak Abdullah b. Selâm'a ait olduğunu gösterecek hiçbir kayda rastlanmamıştır. 115 varaktan oluşan eserde Abdullah b. Selâm'a ait sadece bir rivâyet (vr.5^a) görülmüştür.

2. Abdurrahmân b. Simâk el-Yahudî (v. ?)¹¹⁶

Benî İsrâil asıllı bir Yahudidir. Doğum tarihi ve yeri bilinmediği gibi yaşadığı yer hakkında da bilgi bulunmamaktadır.

İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), Halîfe b. Hayyât'tan (v. 240/854) nakille Abdurrahmân b. Simâk'ın Müslüman olduğunu ve Hz. Peygamber'den rivâyeti bulunduğunu söylemekte ise de rivâyetin kendisini nakletmediği gibi mahiyeti hakkında da bilgi vermemiştir.¹¹⁷

3. Atıyye el-Kurazî (v. ?)¹¹⁸

Benî İsrâil asıllı Benî Kurayza kabilesindedir.¹¹⁹

Hadis kaynaklarında kendisine nisbet edilen üç rivâyet bulunmaktadır.¹²⁰ Bu rivâyetlerin üçü de Benî Kurayza kuşatmasından sonra henüz bülûğa ermemiş bir çocuk olduğu için affedilmesi ile ilgilidir. Rivâyetleri *Sünen* sahipleri¹²¹ yanında, et-Tayâlisî¹²² (v. 204/819), el-Humeydî¹²³ (v. 219/834) ve Ahmed b. Hanbelî¹²⁴ (v. 241/855) gibi müsned müellifleri tarafından da tahrîc edilmiştir. Atıyye el-Kurazî'nin başlıca râvîleri genç sahâbîlerden Kesîr b. Sâib el-Kurazî (v. ?) ile Mücâhid b. Cebr (v. 102/720) ve Abdülmelik b. Umeyr (v. 136/753) gibi tâbiilerdir.¹²⁵

4. Kesîr b. Sâib el-Kurazî (v. ?)¹²⁶

Medîne'de oturan Benî Kurayza kabilesindedir.¹²⁷ Doğum yeri kaynaklarda belirtilmemişse de Medîne'de kabilesi içinde doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Doğum tarihi bilinmemektedir.¹²⁸

¹¹⁶ Hayatı hakkında bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 393.

¹¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 393.

¹¹⁸ Hayatı hakkında bkz. Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 123; Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, VII, 8; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 146; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 46; Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ*, I, 335; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 479; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, VII, 204.

¹¹⁹ Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ*, I, 335.

¹²⁰ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'rıvât*, s. 293.

¹²¹ Ebû Dâvûd, "Hudûd", 17; Tirmizî, "Siyer", 29; Neseî, "Talâk", 20; İbn Mâce, "Hudûd", 17.

¹²² Tayâlisî, *Müsned*, s. 181.

¹²³ Humeydî, *Müsned*, II, 394.

¹²⁴ Ahmed b. Hanbelî, *Müsned*, IV, 310, 383; V, 311.

¹²⁵ Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ*, I, 335.

¹²⁶ Hayatı hakkında bkz. İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî (v. 327/938), *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut 1952-1953, VII, 152; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 458-459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 270-271; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 371-372.

¹²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 270.

¹²⁸ Hayatına dair bilgilerde muğlaklık bulunan Kesîr, bazı müellifler tarafından tâbiî olarak değerlendirilmişse de sahâbî olduğu kanaati daha yaygındır. İbn Hacer el-Askalânî de (v. 852/1448) onu, sahâbîliği rivâyetle sabit olan birinci grup sahâbe arasında zikretmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, III,

Gerek Hz. Peygamber'in hayatında ve gerekse vefatından sonra pek izine rastlanmayan Kesîr'in, Benî Kurayza muhasarasından sonra affedildiğine dair naklettiği¹²⁹ hadiseden başka rivâyeti bilinmemektedir. Kendisinden Urve b. Zübeyr (v. 95/713) ve Umâre b. Huzeyme (v. 105/723) rivâyette bulunmuşlardır.¹³⁰

5. Muhammed b. Abdullâh b. Selâm el-İsrâîlî (v. ?)¹³¹

Meşhur Benî İsrâil asıllı sahâbî Abdullâh b. Selâm'ın (v. 43/663) oğludur. Nesebi Hz. Yûsuf'a dayanmaktadır.¹³² Muhammed b. Abdullâh, Hz. Peygamber hayatta iken doğmuş ve bülûğ çağına ermeden onunla görüşmüştür.

Rivâyet ettiği hadis sayısında ihtilâf edilmiştir. Kaynaklarda bir hadisin bu bulunduğu bahsedildiği gibi¹³³ iki hadis rivâyet ettiği de söylenmiştir.¹³⁴ Ancak Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) onun iki farklı rivâyetini tahrîc etmiş olması, rivâyetlerinin birden fazla olduğunu göstermektedir.¹³⁵ Kendisinden Şehr b. Havşeb (v. 111/729) ve Yahyâ b. Ebû'l-Heysen (v. ?) gibi tâbiiler rivâyette bulunmuşur.¹³⁶

6. Râfi' el-Kurazî (v. ?)¹³⁷

Benî Kurayza kabilesinin Zenbâ' oğulları boyundandır.

İslâm'a giriş şekli ve tarihi tespit edilemeyen Râfi'in hayatı hakkında da fazla bilgi bulunmamaktadır. O, muhtemelen işlediği bir günahattan sonra, amellerin kullara kader gereği zorla yaptırıldığı şeklinde bir kanaate varmış veya kulların fiilleri konusunda yaptığı bir tartışmanın akabinde tereddüde düşmüş ve bu konudaki gerçeği öğrenmek için Hz. Peygamber'e gelmiş, Efendimiz de bir kâğıt üzerine "Kişiyi günaha sürükleyen kendisidir"¹³⁸ anlamında bir not yazdırarak ona cevap vermiştir.¹³⁹ Râfi'in İslâm'a girdiğine dair açık bir işaret taşımayan bu

270.

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 341; Neseî, "Talâk", 20. Sözü edilen bu rivâyet doğrudan Kesîr tarafından değil de Benî Kurayzalı olduğu bilinen başka kimselerden nakledilmiş, ancak İbn Hacer el-Askalânî bu durumun onun sahâbililiğine engel teşkil etmediği sonucuna varmıştır. Bkz. *el-İsâbe*, III, 270.

¹³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 271.

¹³¹ Hayatı hakkında bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 297; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 327; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 101; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 358-359.

¹³² İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 327.

¹³³ İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 384.

¹³⁴ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 296.

¹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 6.

¹³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 297.

¹³⁷ Hayatı hakkında bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 197; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 489.

¹³⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 197.

¹³⁹ Râfi' şayet bir münakaşa neticesinde Efendimize gelmişse, bu pusula arkadaşlarına meseleyi ispat etmesi için Resûlullah tarafından yazdırılıp kendisine verilmiş olmalıdır.

rivâyet için İbn Hacer el-Askalânî, “senedi zayıf” demektedir.¹⁴⁰

7. Yûsuf b. Abdullâh b. Selâm el-İsrâîlî (v. 100/718?)¹⁴¹

Künyesi Ebû Ya'kub olup meşhur sahâbî Abdullâh b. Selâm'ın (v. 43/663) oğludur.¹⁴² Benû Kuynukâ kabilesindedir.¹⁴³ Hz. Yûsuf'un neslinden geldiği nakledilmektedir.¹⁴⁴

Yûsuf b. Abdullâh'dan hadis eserlerine üç hadis intikal etmiştir.¹⁴⁵ *Kütüb-ü Sitte* müelliflerinden sadece *Sünen* sahipleri onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermişlerdir.¹⁴⁶ Müsned sahiplerinden el-Humeydî (v. 219/834) onun iki,¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) bir kısmı mükerrer dört rivâyetini tahrîc etmiştir.¹⁴⁸ Doğrudan Hz. Peygamber'den hadis naklettiği gibi, Ebû'd-Derdâ (v. 32/652), Osman b. Affân (v. 35/665), Ali b. Ebû Tâlib (v. 40/660), babası Abdullâh b. Selâm (v. 43/663) ve Ümmü Ma'kıl (v. ?) gibi sahâbîlerden de rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Ömer b. Abdülazîz (v. 101/719), Avn b. Abdullâh (v. 120/737), Muhammed b. Münkedir (v. 131/748), Yahya b. Sa'îd el-Ensârî (v. 146/763) ile oğlu Muhammed b. Yûsuf (v. ?) ve İsa b. Ma'kıl (v. ?) rivâyette bulunmuşlardır.

Bir defasında Hz. Peygamber'e, sahâbenin mi yoksa sahâbeden sonra gelecek nesillerin mi daha faziletli olduğu şeklinde bir soru sorulmuş, Efendimizin bu soruya verdiği şu cevap Yusuf b. Abdullah b. Selâm tarafından nakledilmiştir: “Hayır! Sonradan gelenlerden bir kimse bir başkasına (yığınla) altın verse, sizden birinizin verdiği bir ölçüğün, hatta yarısının bile sevabına ulaşamaz.”¹⁴⁹

8. Zeyd b. Sa'ne el-İsrâîlî (v. 9/630)¹⁵⁰

Medîne'de yaşayan Yahudilerin seçkin âlimlerinden olan¹⁵¹ Zeyd b. Sa'ne,

¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 489.

¹⁴¹ Hayatı hakkında bkz. Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 140; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VIII, 371; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 641-642; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 529; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, III, 509-510; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 632; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 365-366.

¹⁴² İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 642.

¹⁴³ İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, s. 154.

¹⁴⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, III, 510.

¹⁴⁵ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 291; İbnü'l-Cevzî, *Telkihu fuhûmi ehlil-eser*, s. 375.

¹⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 365.

¹⁴⁷ Humeydî, *Müsned*, II, 384.

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 35; VI, 6.

¹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 6. Hadisin farklı lâfızlarla değişik râvîlerden rivâyeti için bkz. Buhârî, “Fezâilü's-sahâbe”, 5; Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 54; İbn Mâce, “Mukaddime”, 11.

¹⁵⁰ Hayatı hakkında bkz. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesâni*, IV, 110-113; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 543; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 288-289; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 548-549.

¹⁵¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 543.

Benî İsrâil asıllıdır.¹⁵² Babasının ismi Sa'ye şeklinde de zaptedilmiştir.¹⁵³

Zeyd b. Sa'ne'nin ne zaman İslâm'a girdiği bilinmemekte ise de onun, hicretten hemen sonra Medîne'de Hz. Peygamber'i ilk gördüklerinde müslüman olan bir grup Yahudiden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupta yer alanlardan biri olan Abdullah b. Selâm'ın (v. 43/663) anlattığına göre Zeyd, Resûlullah'ı görür görmez Tevrat'ta geleceği bildirilen son peygamberin taşıdığı bütün vasıfları onda bulduğunu söylemiş, bulamadığı iki vasfı da onu denemek suretiyle gördüğünü bildirmiştir. Zeyd, İbn Ebî Âsım'ın (v. 287/900) uzun bir rivâyet içinde zikrettiği deneme hadisesinde Efendimizin hilm sıfatının cehle ve cahilce davranışlara galip geldiğini görmüş ve akabinde kelime-i şehâdet getirerek müslüman olmuştur.¹⁵⁴

Hz. Peygamber'in yaptığı savaşların büyük bir kısmında yanında bulunmuş olan Zeyd b. Sa'ne, son olarak Tebük seferine (9/630) katılmış ve bu seferden dönerken yolda vefat etmiştir.

Kendisinden kaynaklara tek bir haber intikal etmiştir¹⁵⁵ ki o da İslâm'a girişi ile ilgilidir. Uzun bir metinden oluşan ve Abdullah b. Selâm tarafından nakledilen bu haber, "Muhammed'in (s.a.v.) yüzüne bakar bakmaz peygamberliğin alâmeti olarak bilinen ne varsa hepsini onda gördüm..."¹⁵⁶ şeklinde başlamaktadır.

9. Safiye bint Huyey el-İsrâiliyye (v. 50/670)¹⁵⁷

Aslen Medîne'de oturan Yahudi kabilesi Benî Nadîr'dendir.¹⁵⁸ Nesebi Hz. Mûsa'nın (a.s.) kardeşi Hz. Hârûn'a (a.s.) ulaşmaktadır.¹⁵⁹ Babası Huyey b. Ahtâb en-Nadîrî (v. 5/627), önceleri Medîne'deki Benî Nadîr kabilesinin, sonraları ise Hayber Yahudilerinin ileri gelenlerinden idi.

Safiye bint Huyey'in hadis kaynaklarına on rivâyeti intikal etmiştir.¹⁶⁰ Bunlardan biri *Bahârî* ve *Müslim*'de ittifakla rivâyet edilmiştir.¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel

¹⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 548.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 289.

¹⁵⁴ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, IV, 110-111.

¹⁵⁵ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 311.

¹⁵⁶ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, IV, 110.

¹⁵⁷ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 120-129; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 138; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 337-339; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, II, 51-52; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 169-171; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 231-238; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 337-339; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 458.

¹⁵⁸ Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ*, II, 348.

¹⁵⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 231.

¹⁶⁰ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 285; İbnü'l-Cevzî, *Telkihu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 369.

¹⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *Telkihu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 404.

(v. 241/855) *Müsned*'inde onun dokuz hadisine yer vermektedir.¹⁶² Hadislerini doğrudan Hz. Peygamber'den almış,¹⁶³ kendisinden ise Ali b. Hüseyin b. Ali (v. 95/713), Müslim b. Safvân (v. ?) ve İshâk b. Abdullah b. Hâris (v. ?) rivâyette bulunmuştur.¹⁶⁴

C. Fars Asıllı Sahâbîler ve Rivâyetleri

1. Ezdâd b. Fesâe el-Fârisî (v. ?)¹⁶⁵

İsmi Ezdaz, Yezdâd ve Yezdâz şeklinde de zapt edilmiş olan Ezdâd, aslen Ebnâ¹⁶⁶ olarak bilinen ve Yemen'de ikamet eden Fars asıllılardandır.

Ezdâd, Hz. Peygamber'den rivâyette bulunmuştur.¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun aynı metni içeren iki hadisini tahrîc etmiştir.¹⁶⁸ Kendisinden Hübeyle b. Yerîm (v. 66/685) ile oğlu İsa b. Ezdâd (v. ?) rivâyette bulunmuşlardır.¹⁶⁹ Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği tek hadis şu anlamdadır: “*Biriniz bevlettiği zaman (kalan damlaları dışarı atmak için) zekerini üç defa çeksin.*”¹⁷⁰

2. Feyrûz ed-Deylemî (v. 53/673)¹⁷¹

Yemen'de ikamet eden ve Ebnâ olarak bilinen Fars asıllılardandır.¹⁷² Babası, İnan'da bulunan Deylem şehrinden gelip Yemen'e yerleştiği için ed-Deylemî,¹⁷³ Yemen'deki Himyer kabilesi içinde doğup büyüdüğü için de el-Himyerî nisbesi ile meşhur olmuştur.¹⁷⁴

Hz. Peygamber'den dört hadis rivâyet ettiği bilinen¹⁷⁵ Feyrûz'un bir kısmı mükerrer olmak üzere Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned*'inde altı rivâyeti bulunmaktadır.¹⁷⁶ Hadislerini doğrudan Hz. Peygamber'den almıştır.

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 336.

¹⁶³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 458.

¹⁶⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 231.

¹⁶⁵ Hayatı hakkında bkz. İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 310; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 643; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 77; V, 474; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 44; III, 633; a. mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 174-175.

¹⁶⁶ Ebnâ için bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-ensâb*, I, 26.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 174.

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 347.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 174-175.

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 347; İbn Mâce, “Tahâre”, 19.

¹⁷¹ Hayatı hakkında bkz. Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 7; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VII, 136-137; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 199-202; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 371-372; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 204-205; a. mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 274.

¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 204.

¹⁷³ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 335.

¹⁷⁴ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 199.

¹⁷⁵ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbetir-ruvât*, s. 290.

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 232.

Kendisinin râvîleri ise iki oğlu Dahhâk b. Feyrûz (v. ?) ile Abdullah b. Feyrûz (v. ?), Ebû Hirâş er-Ra'înî (v. ?) ve Mersed b. Abdullah el-Yezenî (v. ?) gibi tâbiilerdir. Hz. Peygamber'den naklettiği şu hadis onun rivâyetlerindedir: “*Urganın zamanla yıpranıp zayıflaması gibi, İslâm esaslarının yaşanması konusunda da ilerde zayıflama olacaktır.*”¹⁷⁷

3. Hürmüz b. Mâhân el-Fârisî (v. ?)¹⁷⁸

Fars asıllı bir sahâbî olup¹⁷⁹ ismi Meymûn ve Mehran şeklinde de zapt edilmiştir.¹⁸⁰ Hz. Peygamber'e hizmet edenler arasında ismi geçmektedir.¹⁸¹

Varlıklı müslümanların kendisine sadaka olarak bir şeyler vermelerini bekleyen ve Hz. Peygamber'in bunu onlara söylemesini isteyen Hürmüz'ün teklifine Efendimiz “*Muhammed'in ev halkının sadaka alması caiz değildir, bir ailenin hizmetçisi de onlardan sayılır*”¹⁸² şeklinde cevap vermiş ve ona sadaka almayı yasaklamıştır.¹⁸³

Bazı kaynaklarda Mehran ismi altında zikredilen Hürmüz'ün bu tek hadisi¹⁸⁴ Ümmü Gülsüm bint Ali (v. ?) tarikıyla nakledilmiştir. Başka rivâyeti bilinmemektedir.

4. Muhammed b. Yefdîdüye el-Herevî (v. ?)¹⁸⁵

Hz. Peygamber döneminde Fars imparatorluğuna bağlı olduğu tahmin edilen Herat şehridendir.¹⁸⁶ Müslüman olmadan önceki isminin okunuşu üzerinde ihtilâf edilmiş olup Yefûzân, Yefûdân ve Yegûzân şeklinde zapt edilmiştir.¹⁸⁷

İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), Muhammed b. Yefdîdüye'nin Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği iki hadisini zikretmektedir.¹⁸⁸ Her iki hadis de mechûl

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 232; V, 251.

¹⁷⁸ Hayatı hakkında bkz. Halife b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 8; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 281, 286, 393-394; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 446, 569-570.

¹⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 569.

¹⁸⁰ Meymûn ve Mehrân isimleriyle de bilinen Hürmüz b. Mâhân'ı bazı müellifler üç farklı kişi olarak değerlendirmekte ise de, isimlerin Fars kaynaklı olması ve her üç ismin altında aynı muhtevayı içeren hadisin nakledilmiş olmasını göz önüne alan İbnü'l-Esîr (v. 630/1232) bu isimlerin aynı kimseye ait olduğunu söylemektedir. Bkz. *Üsdü'l-gâbe*, V, 394.

¹⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 446.

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 448, 490. Hadisin farklı râvîlerden değişik lâfızlarla rivâyeti için bkz. *Muvatta'*, “Sadaka”, 3; Müslim, “Zekât”, 50.

¹⁸³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 394.

¹⁸⁴ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbetir-ruvât*, s. 298.

¹⁸⁵ Hayatı hakkında bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 115, 528; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 365, 631.

¹⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 115.

¹⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 365.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 631.

bir râvî olan Ahmed b. Abde el-Curcânî (v. ?) tarikiyle intikal etmiştir.¹⁸⁹ Bu hadislerden birinde Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: “*İlim mü'mininin dostu, akıl rehberi, amel serveti, sabır ve rıfk ise organlarının idarecileridir.*”¹⁹⁰

5. Sâlim b. Ma'kûl el-Fârisî (v. 12/633)¹⁹¹

Daha çok Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe olarak bilinen¹⁹² Sâlim b. Ma'kûl, Fars asıllı olup¹⁹³ İran'ın İstahr şehrinde doğmuştur. Kirmanlı olduğu da söylenir.¹⁹⁴

Sâlim, Hz. Peygamber'den iki hadis rivâyet etmiştir.¹⁹⁵ Bunlardan biri, emme çağını aşmış bir kişinin yabancı bir kadından süt emmesi, diğeri ise dünyada yapılan iyiliklerin kıyamet günündeki durumu konusundadır.¹⁹⁶ Hadislerini Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 12/633), Abdullah b. Amr b. Âs (v. 65/684), Abdullah b. Ömer (v. 73/692) ve Atâ b. Ebî Rabâh (v. 114/732) gibi sahâbî ve tâbiiler rivâyet etmişlerdir. Az hadis rivâyet etmesi, erken vefat etmiş olmasına bağlanmaktadır.

6. Sefîne el-Fârisî (v. 72/691'den sonra)¹⁹⁷

Fars asıllı bir sahâbîdir.¹⁹⁸ İran'ın Belh şehrinde doğmuş rivâyet edilmektedir.¹⁹⁹

Sefîne, Hz. Peygamber'den 14 hadis rivâyet etmiştir.²⁰⁰ Buhârî dışında *Kütüb-*

¹⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 365.

¹⁹⁰ Bu hadis Hasan el-Basrî'den (v. 110/728) de mürsel olarak nakledilmiştir. Bkz. Ali el-Müttekî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 133; XV, 903.

¹⁹¹ Hayatı hakkında bkz. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (v. 218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ ve dğr.), I-IV, Beyrut 1985, II, 679; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 85-88; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 12; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 107; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 273; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 68-70; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 307-309; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, I, 167-170; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 6-8.

¹⁹² İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 325; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 85.

¹⁹³ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 68.

¹⁹⁴ el-Aynî, Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed (v. 855/1451), *'Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts., V, 227.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 6.

¹⁹⁶ İbn Mende, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk (v. 470/1077), *el-Müstahrec min kütübî'n-nâsi li't-tezkira ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâsi li'l-ma'rife* (nşr. Âmir Hasan Sabrî et-Temîmî), I-III, Bahreyn ts., II, 160.

¹⁹⁷ Hayatı hakkında bkz. Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 209; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 146-147; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 521; II, 128-130; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 66-67; II, 238, 411; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, III, 172-173; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 507; II, 56-57; a. mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 110.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 57.

¹⁹⁹ Belh için bkz. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 479.

²⁰⁰ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbetir-ruvât*, s. 284.

ü Sitte müellifleri hepsi hadislerine eserlerinde yer vermişlerdir.²⁰¹ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun, bir kısmı mükerrer on altı rivâyetini tahrîc etmiştir.²⁰² Hadislerini Hz. Peygamber ve Ümmü Seleme'den (v. 62/681) alan Sefîne'nin başlıca râvîleri iki oğlu Abdurrahmân (v. ?) ile Ömer (v. ?), Hasan el-Basrî (v. 110/728), Muhammed b. Münkedir (v. 130/747) ve Saîd b. Cumhân (v. 136/753) gibi tâbiilerdir.²⁰³ Hz. Peygamber'in “*Hilâfet ümmetim arasında otuz sene devam edecek, sonra krallık başlayacaktır*”²⁰⁴ anlamındaki hadisi onun rivâyetlerinden-
dir.

7. Selmân el-Fârisî (v. 36/656)²⁰⁵

Künyesi Ebû Abdillah olup²⁰⁶ aslen İran'ın İsfahan şehrinin Ceyy²⁰⁷ köyündendir.²⁰⁸ Selmân el-Hayr olarak da bilinir.²⁰⁹

Selmân el-Fârisî, sahâbe arasında fetva veren bir kişi olması²¹⁰ yanında, hadis râvîsi olarak da meşhur olmuştur. Kendisinden altmış hadis nakledilmiş olup²¹¹ bunlardan dördü *Buhârî*, üçü *Müslim*'de olmak üzere toplam yedi hadis *Sahîhân*'da yer almıştır.²¹² *Sünen-i Erbea*'nın hepsinde kendisinden rivâyet vardır.²¹³ Müsned sahiplerinden et-Tayâlisî (v. 204/819) onun sekiz,²¹⁴ Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) otuz yedi²¹⁵ hadisini tahrîc etmiştir. Hadislerini Kâ'b b. Ucre (v. 51/671), Ukbe b. Âmir (v. 58/677), Abdullah b. Abbâs (v. 68/687) ve Enes b. Mâlik (v. 91/709) gibi sahâbilerle Ebû Ömer Zâzân (v. 82/701), Abdurrahmân b. Yezîd en-Nehâî (v. 83/702) ve Ebû Osman en-Nehdî (v. 95/713?) gibi

²⁰¹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 110.

²⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 220.

²⁰³ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, III, 173.

²⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 221. Aynı hadisin farklı lâfızlarla rivâyeti için bkz. Ebû Dâvûd, “Sünne”, 9; Tirmizî, “Fiten”, 48. Bu hadisin sened itibariyle sahîh olmadığı söylenmiştir. Bkz. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, el-Kâdi el-Mâlikî (v. 543/1148), *el-'Avâsım mine'l-kavâsım* (nşr. Muhibbüddîn el-Hatîb), Beyrut 1407/1987, s. 207-208.

²⁰⁵ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 75-93; VI, 16-17; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 135-136; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 270-271; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, II, 53-59; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 417-421; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, I, 505-558; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 60-61, 127; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 121-122.

²⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 75.

²⁰⁷ Ceyy için bkz. Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, II, 202.

²⁰⁸ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 523.

²⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 127.

²¹⁰ İbn Hazm, *Ashâbü'l-füyâ mine's-sahâbe*, s. 321.

²¹¹ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbetir-ruvât*, s. 279; İbnü'l-Cevzî, *Telkihu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 365.

²¹² İbnü'l-Cevzî, *Telkihu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 392.

²¹³ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 121.

²¹⁴ Tayâlisî, *Müsned*, s. 90.

²¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 437.

tâbiiler rivâyet etmişlerdir.²¹⁶

İbn Mâce'de tahrîc edilen "Sabah namazını kılmak için mescide yürüyen kimse iman bayrağı altında, çarşı pazara doğru yürüyen kimse ise İblîs'in bayrağı altında yürür"²¹⁷ anlamındaki hadis onun rivâyetlerindedir.

8. Ebû Mansûr el-Fârisî (v. 20/640'tan sonra)²¹⁸

Nisbesinden anlaşılacağı üzere Fars asıllı bir sahâbîdir.²¹⁹

Ebû Mansûr, Efendimizden bir hadis nakletmiş ve naklettiği bu hadise bi-naen sahâbî olarak değerlendirilmiştir.²²⁰ Söz konusu hadisten anlaşıldığına göre o bir az öfkeli bir kimse idi. Bir gün çevresinde bulunanlar kendisine "keşke bu kadar öfkeli olmasaydın" diyerek uyarıda bulununca, onlara "bu öfkeli halim benim de hoşuma gitmiyor" demiş ve Hz. Peygamber'den şöyle bir hadis duyduğunu belirtmiştir: "Öfke ümmetimin hayırlı kimyelerinin başına iş açar."²²¹

9. Ebû Şâh el-Yemânî el-Fârisî (v. ?)²²²

Adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan,²²³ sadece künyesi ile bilinen Ebû Şâh, aslen Yemen'de Ebnâ olarak bilinen Fars asıllılardandır.²²⁴

Ebû Şâh, Mekke'nin fethine katılan sahâbîlerden biridir. Hicretin 8. (630) yılında gerçekleşen fethin ikinci gününde,²²⁵ öğle namazı kılındıktan sonra Hz. Peygamber Kâbe'nin merdiveninde²²⁶ bütün Müslümanlara yönelik uzun ve etkileyici bir hutbe irâd etmişti.²²⁷ Ashâb arasında bulunan ve hutbeyi can-ı gönül-den dinleyen Ebû Şâh, hemen ileri atılarak Hz. Peygamber'den söylediği bu

²¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, I, 505.

²¹⁷ İbn Mâce, "Ticârât", 40.

²¹⁸ Hayatı hakkında bkz. İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 181; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 304; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 186.

²¹⁹ ez-Zehebî, Semseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1347), *Tecridü esmâi's-sahâbe*, I-II, Beyrut ts., II, 206.

²²⁰ Ebû Mansûr'dan nakledilen bu rivâyeti mürsel olarak değerlendirip onun tâbiî olduğunu söyleyenler de varsa da (İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 181), İbn Hacer el-Askalânî onu sahâbî olduğu rivâyeti ile bilinen birinci grup sahâbe arasında zikretmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, IV, 186.

²²¹ el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed (v. 1162/1748), *Keşfü'l-hafâ ve müzîlül-iltibâs 'ammâ iştehera mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Beyrut 1351/1932, I, 353.

²²² Hayatı hakkında bkz. İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 106; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 501; VI, 162; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 101.

²²³ İbnü'l-Esîr (v. 630/1232) ve ona bağlı kalarak ez-Zehebî (v. 748/1347), isminin "Şâh" olabileceğini söylemişler ve bu isim altında da ona terceme-i hal başlığı açmışlarsa da bunun doğrusunun "Ebû Şâh" olduğunu İbnü'l-Esîr açıkça ifade etmiştir. Bkz. *Üsdü'l-gâbe*, II, 501.

²²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 101.

²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 31-32.

²²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 11.

²²⁷ Buhârî, "Lükata", 7; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 89.

önemli şeyleri kendisi için yazmasını istirham etmiş,²²⁸ Efendimiz de bunları bir sahâbîye yazdırarak ona vermiştir.²²⁹

10. Ebû Ukbe el-Fârisî (v. ?)²³⁰

Asıl ismi Ruşeyd olup²³¹ Yemen’de ikamet eden ve Ebnâ olarak bilinen Fars asıllıdır.²³² Köle olduğu bilinmektedir.²³³

Kendisinden nakledilen bir rivâyette anlatıldığına göre o, efendisi Cebr b. Atîk el-Ensârî (v. 61/680) ile birlikte Uhud savaşına katılmış, savaşın hareketli anlarından birinde “al sana, bu darbe de Fârisî köleden”²³⁴ diyerek bir müşriğin üzerine hücum etmişti. O sırada yakınında bulunan ve sözünü duyan Hz. Peygamber “(Al sana, bu darbe de Ensârî köleden) deseydin ya, çünkü bir kavmin kölesi o kavimden sayılır” buyurmuş ve onu Ensâr’dan biri olarak değerlendirmiştir.²³⁵

Ebû Ukbe’den kaynaklara tek rivâyet intikal etmiştir.²³⁶ Bu rivâyet de, Uhud savaşında yaşadığı bu olayla ilgili olup²³⁷ oğlu Abdurrahmân b. Ebû Ukbe (v. ?) tarafından nakledilmiştir.

D. Rum Asıllı Sahâbiler ve Rivâyetleri

1. Bâkûm er-Rûmî en-Neccâr (v. ?)²³⁸

Bâkûm er-Rûmî en-Neccâr, Rum asıllı bir sahâbîdir.²³⁹ Kaynaklarda Bâkûl,²⁴⁰

²²⁸ Müslim, “Hacc”, 82; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 162.

²²⁹ Buhârî, “Diyât”, 8; Tirmizî, “İlm”, 12; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 101.

²³⁰ Hayatı hakkında bkz. Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 7; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 416; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, III, 108; IV, 141-142; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 135; a. mlf., *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XII, 189.

²³¹ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, IV, 142.

²³² İbn Abdilber, *el-İstiâb*, IV, 141.

²³³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 416.

²³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 135.

²³⁵ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 217.

²³⁶ İbn Hazm, *Esmâü’s-sahâbetir-ruvât*, s. 304.

²³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 29.

²³⁸ Hayatı hakkında bkz. İbn İshâk, *es-Sîre*, s. 83-84; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, I, 185; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 55, 195; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 27, 140-141, 170; III, 450.

²³⁹ Bâkûm’un milliyeti konusunda kaynaklarda farklı bilgiler vardır. İlk müelliflerden İbn İshâk (v. 151/768) ile İbn Hişâm (v. 218/833) onu, isim vermeden “Kıpt asıllı marangoz bir adam” şeklinde tanıttıkları halde, Süfyan b. Uyeyne (v. 198/813) *el-Câmi’* isimli eserinde (İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 140-141) kendisinden “Rum asıllı Bâkûm” olarak bahsetmiştir. Daha sonra gelen müelliflerden Ebu’l-Feth el-Ezdi (v. 374/984), İbn Abdilber (v. 463/1070), İbnü’l-Esîr, (v. 630/1232), *ez-Zehebî* (v. 748/1347) ve İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448) de onu hep “Rum asıllı” olarak değerlendirmişlerdir. Bilgi için bkz. Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbiler*, s. 270-271.

²⁴⁰ İbn Mende, *el-Müstahrec*, II, 87.

İbrâhim,²⁴¹ Meymûn,²⁴² Mîna²⁴³ ve Belkûm²⁴⁴ gibi isimlerle de zikredilmiş, ancak asıl isminin Bâkûm olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), isminin İbrâhim, lâkabının da Bâkûm olmasının muhtemel olduğunu söylemektedir.²⁴⁵

Bâkûm, Hz. Peygamber için Mescid-i Nebevî'deki minberi yaptığına dair mevsûl bir rivâyet nakletmiştir.²⁴⁶ Bu rivâyet, tâbiûndan Sâlih Mevlâ't-Tüeme (v. 125/742) tarafından nakledilmiş, ancak zayıf olarak değerlendirilmiştir.²⁴⁷

E. Kıpt Asıllı Sahâbîler ve Rivâyetleri

1. Ebû Râfi' el-Kıbtî (v. 40/660)²⁴⁸

Asıl ismi Eslem²⁴⁹ veya İbrâhim²⁵⁰ olan, ancak daha çok künyesi ile bilinen²⁵¹ Ebû Râfi' *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, Mısır'ın yerli halkı sayılan Kıptilerdendir.²⁵² Mısır'da doğduğu bilinmekte ise de Arap Yarımadasına ne zaman ve nasıl geldiği konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Arap olmayan sahâbîler arasında 68 hadis rivâyet etmekle²⁵³ ilk sırayı alan Ebû Râfi', aynı zamanda namaza başlama ile ilgili hadisleri içeren, ancak günümüze ulaşmayan bir hadis cüz'ünün sahibi olarak bilinir.²⁵⁴ Rivâyet ettiği 68 hadisten dördü *Sahîhân*'da yer almış olup bunlardan birini Buhârî, diğer üçünü de Müslim tahrîc etmiştir.²⁵⁵ Müsned sahiplerinden et-Tayâlisî (v. 204/819) onun

²⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 27.

²⁴² Zehebî, *Tecridü esmâi's-sahâbe*, II, 100.

²⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 450.

²⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 170.

²⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 27.

²⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 140.

²⁴⁷ Kendisinden intikal eden rivâyet zayıf olarak değerlendirilmekle birlikte, minberi onun yaptığı bilgisi başka sahâbîlerden sahîh tariklerle intikal etmiş ve muteber kaynaklarda yer almıştır. Bkz. Buhârî, "Cum'a", 26; Müslim, "Mesâcid", 44.

²⁴⁸ Hayatı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 73-75; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 8; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, II, 23; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 145-146; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 61-64; IV, 69-70; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 52, 93-94; VI, 106-107; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, II, 16-17; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 26, 54; IV, 68; a. mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 100-101.

²⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 73; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 145.

²⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 149.

²⁵¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, I, 61.

²⁵² Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, II, 23.

²⁵³ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 279; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 365.

²⁵⁴ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (v. 463/1070), *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*, Haydarâbad 1357/1938, s. 330-331; Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l-hadîsi'nebevî ve târihi tedvînihi*, I-II, Beyrut 1400/1980, I, 95.

²⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*, s. 388.

iki,²⁵⁶ el-Humeydî (v. 219/834) dört,²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) on dokuz rivâyetine²⁵⁸ eserlerinde yer vermişlerdir. Hadislerini doğrudan Hz. Peygamber'den ve Abdullah b. Mes'ûd'dan (v. 32/652) almıştır.²⁵⁹ Kendisinden ise Ebû Saîd el-Makburî (v. 100/718), Atâ b. Yesâr (v. 103/721), Süleyman b. Yesâr (v. 107/725), Şurahbîl b. Sa'd (v. 123/740), Amr b. Şerîd (v. ?) ve oğlu Ubeydullah b. Ebî Râfi' (v. ?) rivâyette bulunmuşlardır. İslâm hukukunda şuf'a hükmüne delil teşkil eden "Komşu, şuf'a açısından bitişindeki akara öncelikle hak sahibidir"²⁶⁰ hadisi onun rivâyetlerindedir.

IV. Değerlendirme ve Sonuç

Arap olmayan sahâbilerin hadis rivâyetindeki yeri konusunda yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Hz. Peygamber devrinde Araplar yanında, Arap olmayan milletlerden de kendisine iman eden ve sahâbîlik şerefine nail olanlar olmuştur.

2. Sadece beş milletten 120 Arap olmayan sahâbî bulunduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu 120 sahâbîden 45'inin Habeş, 43'ünün Benî İsrâil, 16'sının Fars, 7'sinin Rum, 8'inin de Kıpt asıllı olduğu görülmüştür. Ancak gerek toplam rakamın ve gerekse her millete ayrı ayrı nisbet edilen sayıların kesin olduğu söylenemez.

3. Değişik zamanlarda bu beş millet dışında başka milletlerden de sahâbî bulunduğunu söyleyerek bazı isimler gündeme getirenler olmuş, ancak bunların sağlam kaynaklara ve delillere dayanmadığı görülmüştür.

4. Arap olmayan sahâbilerin hadis ilmi ve rivâyetindeki rolleri çok az olmuştur. Kanaatimizce bunun en büyük iki sebebi dil bilmeyişleri ve köle oluşları sebebiyle meşgalelerinin çokluğudur. Tespit edilen 120 Arap olmayan sahâbîden sadece 29'unun kaynaklara intikal etmiş rivâyeti bulunmaktadır. Bunların rivâyet ettikleri toplam hadis sayısı 266'dır. Bu 266 hadisten bir kişi 68, bir kişi 60, bir kişi 44, bir kişi de 25 hadis rivâyet etmiş, dolayısıyla 197 hadis 4 kişi yoluyla nakledilmiştir. Kalan 68 hadisi de bir kişi 14, bir kişi 10, bir kişi 6, bir kişi 5, iki kişi 4, iki kişi 3, üç kişi 2, ondört kişi de 1 hadis rivâyet ederek nakletmişlerdir. Arap olmayan sahâbilerin rivâyet ettiği 266 hadisten 9'u Bahârî, 8'i Müslim tarafından ayrı ayrı, 10'u da hem Buhârî ve hem de Müslim tarafından ittifakla tahrîc edilmiştir. Kalanları da sünenlerde ve müsnedlerde yer almaktadır.

5. Arap olmayan sahâbilerden hadis rivâyet edenler arasında Ebû Râfi' el-Kıbtî 68 hadisle birinci sırada, Selmân el-Fârisî 60 hadis ile ikinci sırada, Bilâl el-

²⁵⁶ Tayâlisî, *Müsned*, s. 130.

²⁵⁷ Humeydî, *Müsned*, I, 251.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 8; 390.

²⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 68.

²⁶⁰ Buhârî, "Şuf'a", 2; "Hiyel", 15; Ebû Dâvûd, "Büyü", 73; İbn Mâce, "Şuf'a", 2.

Habeşî 44 hadis ile üçüncü sırada, Abdullâh b. Selâm el-İsrâîlî de 25 hadis ile dördüncü sırada bulunmaktadır.

6. Üç Arap olmayan sahâbînin risâle veya sahife sahibi oldukları tespit edilmiştir. Bunlardan Abdullâh b. Selâm'a ait olduğu belirtilen dört risâlenin yazma veya basma nüshası günümüze ulaşmıştır. Ebû Râfi' el-Kıbtî'nin de namaza başlama ile ilgili hadisleri içeren bir risâlesinden bahsedilmektedir. Keza Ebû Şâh el-Yemânî el-Fârisî'nin sahife sahibi olduğu söylenmekte, ancak bu ikisinin sahâbeden sonraki dönemlere müstakil olarak intikal ettiklerine dair bilgi bulunmamaktadır.

“Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivâyetindeki Yeri”

Özet: Hz. Peygamber soy itibarıyla Arap asıllı olup sakinleri Araplardan oluşan bir toplumda doğmuş, büyümüş ve yaşamıştır. Böyle bir ortamda gerçekleştirdiği İslâm davetinin muhataplarının da Araplar olması çok doğaldır. Nitekim kendisine inananlar gözden geçirildiğinde bunların Araplardan ibaret olduğu görülür. Peki, bu inananlar arasında Arap olmayanlar var mıdır? Varsa bunlar hangi milletlere mensuptur ve sayıları ne kadardır? Hz. Peygamber'in hayatında ve davetindeki rolleri nedir? Özellikle mesajını iletmesine katkıları ne orandadır? Kendisinden hadis rivâyet edenler olmuş mudur? Eğer rivâyet eden varsa bunlar kimlerdir ve ne kadar hadis rivâyet etmişlerdir? Bu makale, bu soruların cevabını bulmak, Araplar dışındaki milletlerden Hz. Peygamber'e iman eden ve sahâbîsi olma şerefini elde edenlere işaret etmek, ayrıca râvî olarak hadis ilmine katkılarını tespit etmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Atf: Mehmet EFENDİOĞLU, “Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivâyetindeki Yeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/1, 2018, ss. 7-32.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Rivâyet, Arap olmayan sahâbî.